

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Review of Jordan A.C.: 'De wraak van het voorgeslacht'

Kessel, W.M.J. van

Citation

Kessel, W. M. J. van. (1999). Review of Jordan A.C.: 'De wraak van het voorgeslacht'. *Roodkoper, Maandblad Voor Cultuur, Religie En Politiek*, 4(8), 36-37. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4716>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4716>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

De tweekoppige draak van de traditie

De wraak van het voorgeslacht A.C. Jordan

Vertaald door Robert Dorsman. Nawoord Henk van Woerden en Verme February. Uitgeverij Podium, Amsterdam. f 45,00.

De botsing tussen traditie en moderniteit is een terugkerend thema in de Afrikaanse literatuur. Dat is niet verwonderlijk, want het spanningsveld tussen de traditie van Afrika en het vooruitgangsgeloof van de moderne westerse wereld is een grondpatroon in de contemporaine geschiedenis van Afrika. De traditie staat voor het erfgoed van de voorouders, voor de eigen identiteit, voor een trots zelfbewustzijn. Maar ze staat veelal ook voor het conservatisme van een patriarchale, hiërarchische samenleving. De verering van de traditie kan gemakkelijk ontaarden in een benauwd etnisch chauvinisme dat al het andere en al de anderen buitensluit.

Vervreemding

Evenals de traditie is ook de moderniteit een tweekoppige draak. Het westerse onderwijs opent nieuwe horizons van kennis en inzicht, en slaat een brug naar de toekomst. In de koloniale situatie speelde westerse scholing een paradoxale rol. Het onderwijs vormde de ambtenaren die de koloniale staat dienden, maar reikte tevens de ideologie aan waarmee de kolonisator bestreden kon worden: het nationalisme. Maar de westers geschoolde Afrikaanse elite vervreemde van het eigen volk. Tussen de westers opgeleide stedeling en de grote massa van ongeletterde of halfgeschoolde landgenoten gaapt vrijwel onveranderlijk een brede kloof.

Deze titaanstrijd tussen traditie en moderniteit is het centrale thema in *De Wraak van het Voorgeslacht* van de Zuid-Afrikaanse auteur A.C. Jordan. Het boek verscheen voor het eerst in 1940 in het Xhosa en werd vervolgens vertaald in het Engels en het Afrikaans. Het is nu voor het eerst verschenen in een toegankelijke Nederlandse vertaling.

Koningsdrama

Zwelinzima, de verloren gewaande koningszoon van het Mpondomise-volk in de Transkei, keert dankzij de steun van een groepje getrouwen terug om de troon van zijn volk te aanvaarden. Daarvoor moet hij een net begonnen universitaire studie in Fort Hare, waar hij zich veel van had voorgesteld, voortijdig afbreken. Zijn oom Dingindawo, die de troon heeft geusurpeerd, doet al het mogelijke om Zwelinzima's positie te ondermijnen en zo de troon voor zichzelf of zijn zoon te behouden. Zwelinzima is bezielde van goede voornemens om zijn volk te dienen. Maar hij eist wel het recht op om zelf zijn vrouw te kiezen. Hij trouwt met Thembeke, met wie hij goed bevriend is geraakt in zijn schooltijd bij de Engelse zendelingen. Een westers geschoold burgermeisje, als lerares werkzaam op een zendingschool. Niet de koningsdochter, die volgens de overlevering voor hem was bestemd. Evenals als haar

echtgenoot stort Thembeke zich vol overgave in tal van publieke functies in verenigingen en organisaties die de vooruitgang willen dienen, waarbij ze weinig acht slaat op de traditionele verplichtingen van haar rol als 'Moeder' van de Mpondomise. Haar geëmancipeerd gedrag - ze gedraagt zich als een blanke vrouw - is een doorn in het oog van de traditionalisten, die konkel en roddelen om haar zoveel mogelijk zwart te maken. Ook Zwelinzima wordt door de traditionalisten gezien als een vorst voor de 'schoolmensen'. Zij, de 'rode dekens', genoemd naar de rode klei waarmee ze hun huid en hun dekens insmeren, voelen zich verweesd en benadeeld. Ze beginnen een campagne van etnische zuivering: de Mfengu, een eveneens Xhosa-sprekend volk met wie tot dusver vreedzaam werd samengeleefd, worden uitgestoten wanneer de 'zuivere Mpondomise' hun alleenrecht op de traditie opeisen. Het koningsdrama nadert zijn onvermijdelijke tragische ontknopning als Thembeke de slang doodknuppelt die zich naast haar pasgeboren zontje heeft genesteld. Als moeder beschermt ze haar kind tegen een gevaarlijk ondiep. Maar voor de traditionalisten vertegenwoordigt de slang de stamvader van de Mpondomise natie: de wraak van de voorvaders zal verschrikkelijk zijn. Het integere, moderniserende koningspaar gaat tragisch ten onder. Maar de traditionalisten behalen geen overwinning. Met hun machinaties en moordaanslagen hebben ze de natie verscheurd. De titaanstrijd tussen traditie en moderniteit kent geen overwinnaars.

Chiefs in diskrediet

Meer dan een halve eeuw na het verschijnen van Jordans boek blijft de traditie onmiskenbaar een rol spelen op cruciale momenten in de Zuid-Afrikaanse geschiedenis. De scholierenopstand van 1976 in Soweto werd gevolgd door een wraakactie van Zulu-trekarbeiders, die deze arrogante stadsjongens met hun grote mond eens een lesje wilden leren. Aangespoord door de Zuid-Afrikaanse politie trokken ze met knuppels en speren door de straten voor een strafexpeditie. De volksoptocht van de jaren tachtig keerde zich niet alleen tegen het apartheidsbewind, maar ook tegen gezagspatronen binnen de zwarte samenleving. Het grote thema van de anti-apartheidsstrijd had verschillende sub-thema's. De zwarte schooljeugd nam het voortouw in de rebellie tegen de stamhoofden, de zwarte burgemeesters, zwarte leraren en zelfs hun eigen ouders.

In de loop van de jaren tachtig leken de chiefs zo in diskrediet beland dat ze niet hoefden rekenen op een plaats in een Zuid-Afrika na de apartheid. Ze werden gezien als handlangers van het apartheidsbewind, steunpilaren van de verfoede bantustans, uitvoerders van onderdrukkende maatregelen. Vanaf 1990 namen de zaken een verrassende wending. Uit vrees voor een conservatieve tegenstroming op het platteland haastten ANC-notabelen zich om de chiefs aan hun zijde te krijgen.

De rehabilitatie van de chiefs ging zover dat ze ook een inbreng kregen in de onderhandelingen over een nieuwe grondwet. In naam van de traditie verlangden ze dat voor Afrikaanse vrouwen onder het gezag van traditionele hoofden de status van

wettelijk minderjarige zou blijven gelden. In dat geval zou de nieuwe grondwet van Zuid-Afrika hebben gestipuleerd dat alle burgers voortaan gelijk zijn, behalve zwarte vrouwen in rurale gebieden. De vrouwen lieten zich niet onbetuigd, dreigden met een verkiezingsboycot en wonnen het pleit.

Ambivalente traditie

Nog steeds blijkt de traditie een veelkoppig monster. Een herwaardering van het Afrikaanse erfgoed - onderdeel van Thabo Mbeki's African Renaissance - is een impuls voor een nieuw zwart zelfbewustzijn. Maar de traditie leent zich ook voor velerlei vormen van machtsmisbruik. Vroeger was het gewoonte dat vrouwen zonder betaling het land van de chieft bewerkten. De oogst was immers bestemd voor een gemeenschappelijke graanschuur, waaruit het hele dorp in tijden van nood kon putten. Die gemeenschappelijke graanschuren zijn al lang verdwenen. Maar op het Zuid-Afrikaanse platteland worden vrouwen uit naam van de traditie nog steeds gedwongen om onbetaalde arbeid te verrichten op het land van de chieft, ook al gaat het nu om commerciële gewassen waarvan de opbrengst verdwijnt in de privé-kas van de chieft. Ook in het Zuid-Afrika van nu wordt de traditie met grote regelmaat

ingeroepen om de ondergeschikte positie van vrouwen te rechtvaardigen en hen te weren uit de publieke sfeer. Niet zelden wordt geweld tegen vrouwen gerechtvaardigd als vanzelfsprekend binnen het Afrikaans gewoonterecht. In een recente reeks hoorzittingen over de oorzaken van armoede vertelden vrouwen uit de Transkei hoe ze uit naam van de traditie waren onterfd, verstoten en uit hun huis gezet.

Het nawoord bij Jordans boek doet helaas geen recht aan het ambivalente en veranderlijke karakter van het erfgoed van de voorouders. De traditie staat niet gebeiteld in stenen tafelen, die van generatie op generatie worden overgeleverd. De traditie is juist een dynamisch complex van waarden, rituelen en gewoontes uit het verleden, die steeds opnieuw geïnterpreteerd en toegepast worden in situaties die zich lenen voor vele vormen van gebruik en misbruik. De traditie wordt steeds opnieuw uitgevonden.

Ineke van Kessel

Ineke van Kessel is wetenschappelijk medewerker van het Afrika-Studiecentrum in Leiden.

De carrière van een katholiek

Het kostbare van ons bestaan. Terugblik van een rechter. Henk Blaauw. Uitgeverij Valkhoff Press, Nijmegen. f 37,50.

Het kostbare van ons bestaan is het vierde boek in de reeks 'Verhalen uit het katholieke leven'. Met deze *MemoReeks*, onder redactie van Jan Roes en Lodewijk Winkeler, wil het Katholiek Documentatie Centrum in Nijmegen 'het geleefde geloof van gewone en ongewone katholieken voor toekomstige generaties vastleggen en toegankelijk maken. Aan allerlei "getuigen" uit het katholieke leven is gevraagd hun verhaal op te tekenen over gezin, jeugd, opvoeding en onderwijs; over priester- en kloosterleven; over de rol van vrouwen en (ver)zorgende beroepen; over stands- en vakorganisaties, over standsdenken en emancipatie; over missie en apostolaat, enzovoort'. Naast het beeldmateriaal over het katholieke leven zoals dat in 1996 door onder andere Jan Roes en Herman Pijfers is bijeengebracht in *Memoriale* (zie de uitvoerige bespreking in *Roodkoper* 2e jg. no. 4, blz. 24-29), kunnen deze 'ego-documenten' een belangrijke rol vervullen bij het bewaren en doorgeven van het katholieke culturele erfgoed - aldus de redacteuren. Het ligt in de bedoeling dat er twee of drie delen per jaar verschijnen. Het eerste deel, verschenen in 1997, bevat het verhaal van de ex-jezuïet Ben Tervoort, *Jezus, ben jij dat*; het tweede is gewijd aan *Het leven van een dienaar*, te weten Lena Geerdes; het derde en tot nu toe interessantste is geschreven door ex-Ambo-uitgever Herman Pijfers: *Naast de kerk*. Voor dit vierde deel bood Mr. J.H. Blaauw, jurist en tot zijn emeritaat lid van de Raad van State, zijn dagboek ter

Henk Blaauw

publicatie aan, waarop de redacteuren hem uitnodigden om 'dit jeugddocument aan een nader gewetensonderzoek te onderwerpen, om na te gaan wat er van zijn religieuze jongensidealen terecht gekomen was. Zelf constateerde de auteur in de voorgesprekken hoe de vrome gedachten, gebruiken en emoties

uit de periode van zijn dagboek zich geleidelijk hadden opgelost,' aldus het Ten geleide. Het resultaat is tweeslachtig: in het eerste deel citeert hij rijkelijk uit het dagboek, maar wat hij eraan toevoegt heeft weinig met 'gewetensonderzoek' te maken; het is eerder meer van hetzelfde. Het tweede, grootste deel bestaat uit een trotse beschrijving van zijn huwelijk en loopbaan.

Priesterstudent

Toen Henk Blaauw twaalf was, in 1936, wilde hij priester worden. De dagboek aantekeningen uit de oorlogsjaren, aangevuld met latere herinneringen, geven een rommelig en diffuus beeld van een regelmatig overspannen priesterstudent die vecht tegen 'gemene bekeringen' - 'de schepselen trekken